

Фотоальбом битләрен актарганды.

(Г.Кутуйның яқыннары белән очрашу кичәсе)

Жиһазлау: Фоторәсемнәр белән альбом. Альбом битләрен ачкан саен андагы кешеләрнең Г.Кутуй турында истәлекләре белән таныштырып барыла.

Алып баручы: Кадерле тамашачылар, кадерле кунаклар! Без бүген Г.Кутуйның улы Рөстәм Кутуев, кызы Гәлшат Кутуева, якташлары истәлекләре белән, аларга язылган хатларның эчтәлекләре белән танышырыбыз. Г.Кутуйның улы Рөстәм Кутуевның да язучы икәнен сез барыгы да беләсез инде. Ул күбрәк рус телендә иҗат итә. 2001 елның «Ел китабы» конкурсында аның «Көяз этәч» исемле китабы 1 нче урынны алды. Хәзер без сезне Рөстәм Кутуевның әтисе турынdagы истәлекләре белән таныштырыбыз.

Егет (алып баручы): «Нәркемнең бу жирдә үзе генә белгән серле, йөрәккә ял бирерлек урыны бардыр. Минем дә шундый урынны бар иде. Ул Кызыл Байрак авылы. Бәлки мин шунда беренче тапкыр йомшак чирәм өстендей аяк атлап киткәнмендер. Бу авыл минем өчен төш кенә түгел, э чынбарлык.

Биек яр өстендей әнием әтиемне каршы ала иде. Аның янәшәсендә һәрвакыт Нади Такташ басып торыр иде. Ул хатынын көтә. Икесе дә күзләрен алмыйча ак пароход килгәнен көтәләр.

Кызыл Байрак авылында әтинең образ-сурәте әле дә онытылмаган. Без аның белән бер алманы икегә бүлдек, Иделнең бер сүйнәдеңде, чишмә буйларында йөрдек.

Әтием Гадел гайләдә бишенче бала булып дөньяга килә. Аны карт әнисе тәрбияләп үстерә. Әтием язучыга кирәк хисчән сыйфатка нәкъ менә шул карт әнисе мисалында тәрбия-

ләнгәндер, аның вөжданы, сабырлығы, сүзендә тора торган сыйфатлары тәэсир иткәндер.

Этиңең сугышка китүен мин бик тыныч кабул иттем. Дошманны жинә дә кайта, дип уйладым. Моңа ышандыру көчле иде шул.

Эти белән без чынлап та қүрештек. Ул мине каты итеп кочаклады, аннары тезенә утыртты. Этиңең түшен орден-медальләр бизи иде. Этиңең дуслары Фатыйма Ильская, Зәнид Хәбибуллин, Сара Садыйкова безгә кереп хәлебезне белеп торалар иде. Гомумән ул елларда кешеләр «бер генә минутка» хәл белергә керерләр иде дә, сүз артыннан сүз чыгып, бар дөньяларын онытып, лампаларның мае беткәнче күңелләрен бушатырлар иде.

1945 елның июнь иртәсендә, Бәкер авылның кояшлы тавы тирәсендә йөгереп-уйнап йөргән бер мәлдә, миңа этиңең үлем хәбәрен житкерделәр. Аңа ул вакытта тулыр-тулмас кырык ике яшь иде, миңа исә тұгыз тулып килә иде. Э без икебез дә бер айда, ноябрьдә дөньяга килгәнбез.

Минем күңелдә эти образы күңелемә андан күчкән жән жылдысы һәм рухи әзләнүләрем нәтижәсендә формалашты, барлыкка килде.

Көз — төеннәрне өзу вакыты ул. Көз — яқын һәм ерак туганнарыңыны югалтуны тою вакыты. Минем эти күптән вакыт диваrlарының аргы яғында күмелеп калған инде. Ул бары тик минем уй-кичерешләремдә генә терелә ала.

Жыр яңғырый. И.Закиров көе. «Эти кайтыр төсле тоела»

Кызы(алып баручы): Гөлшат Кутуева истәлекләреннән:

«Хәзерге көн төшенчәсеннән чыгып Караганда, гайләбез тыныч яшәде. Қүршеләребез барысы да әйбәт, бер-берсенә яхшы мәгамәләдә тордылар. Эти-әнине қүршеләр бик хөрмәт иттеләр. Эти ул вакытта авиация техникумында рус теле һәм әдәбияты укытты. Мин кичләрен аның язу өстәле кырыена урнашып, аның дәфтәр тикшергәнен карага яратып идем. Нәкъ менә шул чакта миндә укытучы болу хыялы тугандыр дип уйлыйм. Безнең өйдә матур әдәбиятның урыны түрдән иде. Үз китапханәбез булмады. Ләкин эти үзе

яраткан авторларның китапларын жыя иде. Ул миңа нинди китаплар укырга кирәклеген гел аңлататорды. Яхшы китап алыш кайтса: «Менә шуны укы әле, сиңа моның файдасы тими калмас, үзе кызық та», — дия торган иде. Ни очраса шуны укуымны ошатмады. Ничектер бервакыт миңа үтә дә мәгънәсез һәм зәвыйксыз китап бирделәр. Эти шул китапның битләрен актарып, миңа караш ташлагач: «Шушыңдый ахмак нәрсәгә вакыт уздыру кызганыч түгелме?» — диде. Миңа бик оят булды.

Эти кеше күңеленә керә белә торган нечкә күңелле кеше иде. Тагын аның бик төгәл, сүзендә тора торган кеше булын да эйтим. Мин кешеләрдәге бу сыйфатка югары бәя бирәм, ул адәм балаларына карата ихтирам хакында сөйли, минемчә.

Миңа эти белән аның абый-энеләре, сенелләре арасындағы мәгамәлә бик ошый иде. Ул чакта туганнан туган ир балалар һәм кызлар бер-берсенә тартылганиардыр, туганлық жепләре ныграк булгандыр, мәгаен. Эстәл янында еш кына «Кара урман», «Шәл бәйләдем»не жырлылар иде. Эти тагын Ковалева башкаруында «Сулико», «Сагыш» дигән көйләрне яратта иде. Э безнең эти яғыннан әбиебез нинди асыл кеше иде. 90 яшенә житкәч тә, ул яшәүдән түймады, шаярырга яратты, еш кына рифма белән сөйләшә иде.

Сугыш башлангач, эти үзен фронтка жибәрүләрен сорап, хәрби комиссариатның бусагаларын таптады. Ниһаят, тәки үзенекен итте. Шуннан соң аның күңеле күтәрелеп китте.

Төсе уңган, күпне күргән солдат киемендә Свердлов урамындағы Татарстан хәрби комиссариаты ишек алдында басып торган эти күңелемә мәңгегә монсу елмаеп кереп калды. Эзелеп хатлар көтә башладык. Хатлар дайми килеп торды, кайчак бик озак булмады. Элкән бала буларак, эти миңа еш яза иде.»

Ут эчендә язылган хатлардан өзекләр уқыла.

4 егет чыгып басалар. Кулларында очпочмаклы солдат хатлары.

1 егет: Исәнме, Гөлшат! Комсомолга керүен белән тагын бер кат котыйм. Файдалы кеше булып үс. Эниенә булыш. Аңла, хәзер аның ялғызына бик кыен, син бераз аңа

жүнделлек китерергэ тырыш, Рөстэмне кара, Эсіндең укуына күз-колак бул, аларны юкка-барга әрләмә. Кайткач барысы өчен дә рәхмәт әйтермен, театрға алып барырмын, тормышыны аңларга һәм дөньяда матур итеп яшәргә булыштырмын.

Хәзер мин Мәскәүдә. Тиэдән тагын фронтка китәм. Фашистларны — сабый каны әчүчеләрне тагын кырачакмын.

Беләсеме, Гөлшат, 12 яшьлек бер кызыны алар муенъина кызған тимер кыршау кигереп жәзалаганнар. Коточкиң! Ләкин кыз дәшмәгән, берәүне дә сатмаган. Аны безнең партизаннар коткарғаннар.

Менә ни өчен сугышта мин. Менә ни өчен мин дә ут әчендә йөрим. Мин фашистларның сине дә шулай жәзала-вын теләмим.

Этиң. 29 сентябрь, 1942 ел.

2 егет: Сөекле кызыым, Гөлшат! 14 ай очрашканыбыз юк — әз вакыт түгел... Кичә мин биш яшьләр чамасындағы бер кызычыкны күрдем. Ул сугыш узган жирләрдән азат ителгән авылга, үзенең өенә кайтып бара иде. Кұлында үзенең бөтен байлығы — кечкенә төенчек, юка юрган һәм бер курчак. Тирә-яқта туплар шартлы, пулялар сыйзыра... Кесәдә бер шакмак шикәр бар иде, аңа бирдем. Күз яшьләремне күрүеннән куркып читкә киттем.

Ә бүген менә нәрсә күрдем: юл буйлап жигүле ат килә. Яныннан бик матур колыны чабып бара. Снаряд ярылды — атны үтерде. Колын кечкенә бала елаган кебек, кешнәп жибәрде, әнисе яныннан китмәде...

27 июль, 1943 ел.

3 егет: ...Гөлшат, син зур инде, 8 класста укыйсың, яхшы укы, кызыым. Эсіга да яхшы укырга булыш. Немецлар кулына калып интегүче балалар өчен дә укығыз. Құптән түгел генә Белоруссиядә немецлар дистәләрчә укучыларны тере килемш жиргә күмгәннәр. Балалар кабере өстенде өч көн жир селкенеп торған. Без — гвардеецлар, бу вәхшилекне беркайчан да онытмабыз һәм үч алырбыз. Сез дә моны онытмагыз... Менә ни өчен мин фронтта, менә ни өчен мин сугышта.

Гадел Кутуй.

4 егет: ...Познаньда еврейлар өчен аерым квартал бул-

ган. Немецлар шунда килем аларны ата торған булғаннар. Бер еврей хатыны, атылыр алдыннан, баласын (исән калдырыр өчен) тротуарга ташлаган. Поляклар аны алырга теләгәннәр, әмма ир бала икәнен белгәч, алырга күрүкканнар. Ир бала өчен алар үзләре атыла. Немец баланы күреп ала да, «менә кечкенә еврей» дип, офицерга күрсәтә. Офицер ун айлық баланы, аякларыннан тотып, башы белән таш стенага суга...

Г.Кутуй. Көндәлек битләреннән. 15 март, 1945 ел.

Кыз (алып баручы): «Мәктәпне тәмамлаганды, аны минем язмышым борчыды. Сугыш тәмамланып килә һәм нинди институтны сайларга дигән сорауга жавап бирергә кирәк иде. Эти берсен дә көчләп такмады, ләкин математика белән артык дус булмаганга, гуманитар югары уку йортына барырга киңәш бирде.»

Г.Кутуй, язучы, журналист булу белән бергә, озак еллар мәктәптә, техникумда һәм вузларда укыта. Күзәтүчән, акыллы педагог буларак, ул яшьләрнең нинди һөнәр сайлаулаты турында шактый уйланган. Аның бу фикерләре кызына язган хатында да күренә.

Егет хат укий: Гуленка! Урта мәктәпне тәмамлагач, белгечлек сайлау турында мин әниенә язган идем инде. Бу — бик мөһим һәм житди мәсьәлә. Аңа жиңел карап, соңыннан гомерләре буе үкенеп яшәүчеләр күп.

Миндә дә андый хата булды. Туганнарым мине инженер-химик итәселәре килде. Алар тәэсирендә мин политехник институтка кереп ике ел укыдым. Аннары педагогия институтына күчтем.

Теләсә нинди вузга керергә мөмкин, аны тәмамлап чыгарга да мөмкин. Ләкин, әгәр дә врач-инженер, яисә педагог-агроном, геолог-ветеринар булса, бик начар.

Менә шуңа, барысын да үлчәп, уйлап кара: үзенең күңелең кая тарта? Синең кем буласың килә? Бу турыда әниен белән, иң яраткан укытучың белән киңәш һәм миң яз. Дөресен эйткәндә, һәртөрле һөнәр яхшы, файдалы һәм кирәк. Әмма шуңа сәләт булырга тиеш. Мин сиңа, фәлән факультетка кер, дип киңәш бирергә кыенсынам. Мин соңғы

елларда сине күзәтә, синең нәрсәгә һәвәс икәнеңне шәйли алмадым, сугыш комачаулады. Ләкин бернәрсәне беләм: математика белән синең дуслык юк. Димәк, төп фән математика булган белгечлек — сиңа барып бетми. Сиңа гуманитар фәннәр янын һәм медицина шәбрәк булыр.

Кабатлап әйтәм: сәләт һәм һәвәслек кирәк, белгечлегене яратсан, барысына да ирешәсең дигән сүз...

Уңыш, бәхет телим, кызым. Сине яратып, әтиен.

20 март, 1945 ел.

Кыз (алып баручы): «Алга китең булса да әйтим, мин үзебездәге университеттың тарих-филология факультетин тәмамладым һәм 32 ел буена мәктәптә рус теле һәм әдәбияты укыттым.

Әтинең соңғы хаты санитар поездыннан килде. Күрәсең бик каты авыргандыр, э ул безнең күңделне күтәрергә тырышкан: «Минем ечен борчылмагыз, мин әле тагын 100 ел яшим», — дигән соңғы юллары хәзәр дә күз алдында тора.

Сугыш бетте. Халық шатлана. Э без санитар поездыннан килгән хаттан башка бер хәбәр дә алганыбыз юк. Иөрәк кысылып коя һәм кинәт Пушкин урамындагы хәрби комиссариатка чакыралар: миңа әтинең үлеме хакында кәгазь тапшыралар.

Башка бик күп гайләләргә килгән кебек, безнең өйгә дә кайғы килде. Ләкин ул безнең йортка сугыш бетеп бер ай узгач, дөньяда үлем бары онытылгач, кешеләр рәтле тормыш хакында хыялланып яши башлагач керде...

Алып баручы: Кадерле кунаклар, хәрмәтле тамашачылар! Безнең кичәбез ахырына якынлашып килә. Кичәбез сезнең күңелләрегездә Г.Кутуйга, аның иҗатына тирән хәрмәт, якты хисләр уяткандыр, дигән фикердә калабыз. Киләсе очрашуларга кадәр, сау булыгыз!

Жыр яңғырый. «Сагынам», Нәжисә Сафина сүзләре, Фәрит Хатыйпов музыкасы.

Искәрмә:

Хәзәргә вакытта Г.Кутуйның балалары: Гөлшат Кутуева, Рөстәм Кутуев, Эсмиральда исән-саулар:

Кулланылган әдәбият:

1. Г.Кутуй киңәшләре // Татарстан яшьләре. - 1965.-
1 апр.
2. Р.Кутуй, Г.Кутуева. Гайлә альбомы. Бәгырыгә төшкән
югалту // Казан. - 1994. - №3-4. — Б.106-129.
3. Ут әченнән язылган хатлар // Ялкын. - 1965. - №5.
— Б. 26.
4. Кутуева М. Кутуйны сагынам // Казан утлары. -
1969. - №2. — Б. 95.
5. Язучыларның фронттан язган хатлары // Азат ха-
тын. - 1975. - №5. — Б.10-12.
6. Аганаев И. Якташыбызыны онытмыйк // Бердәмлек
(Самара). - 1998. - №48. -24-30 нояб.

Чыганак: Заман һәм аның ялкынлы жырчысы: Галел Кутуйның(1903-1945) тууына
100 ел тулуга багышланган методик һ.библиогр.ярдәмлек / ТР Милли қ-
ханәсе;Төз.Р.Ә.Хөсәенова. – Казан: Милли китап., 2003. – 47 б.